

Ystävyyttä yli rajojen: käännös- ja tulkkaustoiminta Suomi– Neuvostoliitto-seurassa

**© Hannu Kemppanen
Itä-Suomen yliopisto**

Isommat raamit: neuvostoajan käännöstoiminta venäjä–suomi-kieliparissa

► Kysymyksiä

- 1) Mitä käännettiin?
- 2) Mihin tarkoitukseen?
- 3) Ketkä kustansivat?
- 4) Ketkä käänsivät?
- 5) Ketkä lukivat?

Tarkennettu kiinnostuksen kohde

- ▶ **Käännös- ja tulkkaustoiminta Suomi–Neuvostoliitto-seurassa 1970–1980-luvulla**
 - **Suomella erityisasema kylmän sodan aikana isän ja lännen rajalla**
 - **Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta (YYA) Neuvostoliiton kanssa**
- ▶ **Kaksi tapaustutkimusta: kurkistus 1970–1980-lukujen kieli/käännösmaisemaan**
 - ***Kansankulttuuri*-kustantamon julkaisemat venäjä–suomi-käännökset (SN-seura ja kansandemokraattiset järjestöt kustantamon omistajina)**
 - **tulkkaustoiminta SN-seurassa**

Kysymyksiä

- ▶ **Mikä oli ystävyysseuratoiminnan tehtävä?**
 - **kulttuuridiplomatiaa?**
 - *pehmeää valtaa?*
- ▶ **Käännös- ja tulkkaustoiminnan rooli osana ystävyysseuratoimintaa**

Taustaa: ystävyysseurat ja ystävyyskaupunkitoiminta

- ▶ **Toinen maailmansota merkitsi suurta poliittisen ilmaston muutosta Euroopassa – sodan päätyttyä tarvittiin uusia yhteistyömuotoja rauhan ja naapurisovun turvaamiseksi**
 - **ystävyyseurojen järjestämä ystävyyskaupunkitoiminta**
- ▶ **Kolme vaihetta ystävyyskaupunkitoiminnan historiallisessa kehityksessä (Falkenhain, Hoelscher & Ruser 2012)**
 - **toisen maailmansodan jälkiselvittelyt → SN-seuran perustaminen**
 - **kylmän sodan diplomatia 1970-luvulla**
 - **poliittiset muutokset vuodesta 1989 alkaen**

Kulttuuridiplomatiaa?

- ▶ **Kulttuuridiplomatia voidaan ymmärtää kahdella merkitystasolla: 1) neuvottelua muodollisista kulttuurisopimuksista, 2) näiden sopimusten toimeenpanemista ja sopimusten pohjalta syntyvien kulttuurisuhteiden hoitamista (Mitchell 1986)**

Pehmeää valtaa?

- ▶ Käsitteen *soft power* esitteli Joseph S. Nye (1990, 2004, 2008)
 - Yhdysvaltain ulkomaanpolitiikka keskiössä
- ▶ Kova vs. pehmeä valta
 - kova valta: poliisivalta, taloudellinen valta
 - pehmeä valta: vaikuttaminen muihin uhkaamatta voimakeinoilla tai rahan voimalla
- ▶ Termiä ovat käyttäneet ensisijaisesti politiikantutkijat ja historioitsijat
- ▶ Yhdistetään suurvaltoihin, erityisesti USA:han
 - lisäksi potentiaalsiin suurvaltoihin: BRICS (Brasilia, Venäjä, Intia, Kiina ja Etelä-Afrikka)

Kääntäminen ja kulttuuridiplomatia/pehmeä valta

- ▶ **Kääntämisen näkökulma jäänyt tarkastelematta**
 - tutkimukset neuvostoajan kulttuuridiplomatiasta (esim. nuorisofestivaalit, Koivunen 2013)
- ▶ **Termit harvoin käytössä käänöstutkimuksessa**
 - von Flotow (2007): *Using cultural diplomacy to achieve soft power*
 - Wakabayashi & Kothari (2009): Kääntäminen on yksi *pehmeän vallan* muoto, jolla on valtavat kulttuurilliset ja sosiaaliset vaikutukset
 - Cheung (2011): kiinalaisen käänöstutkimuksen diskurssit

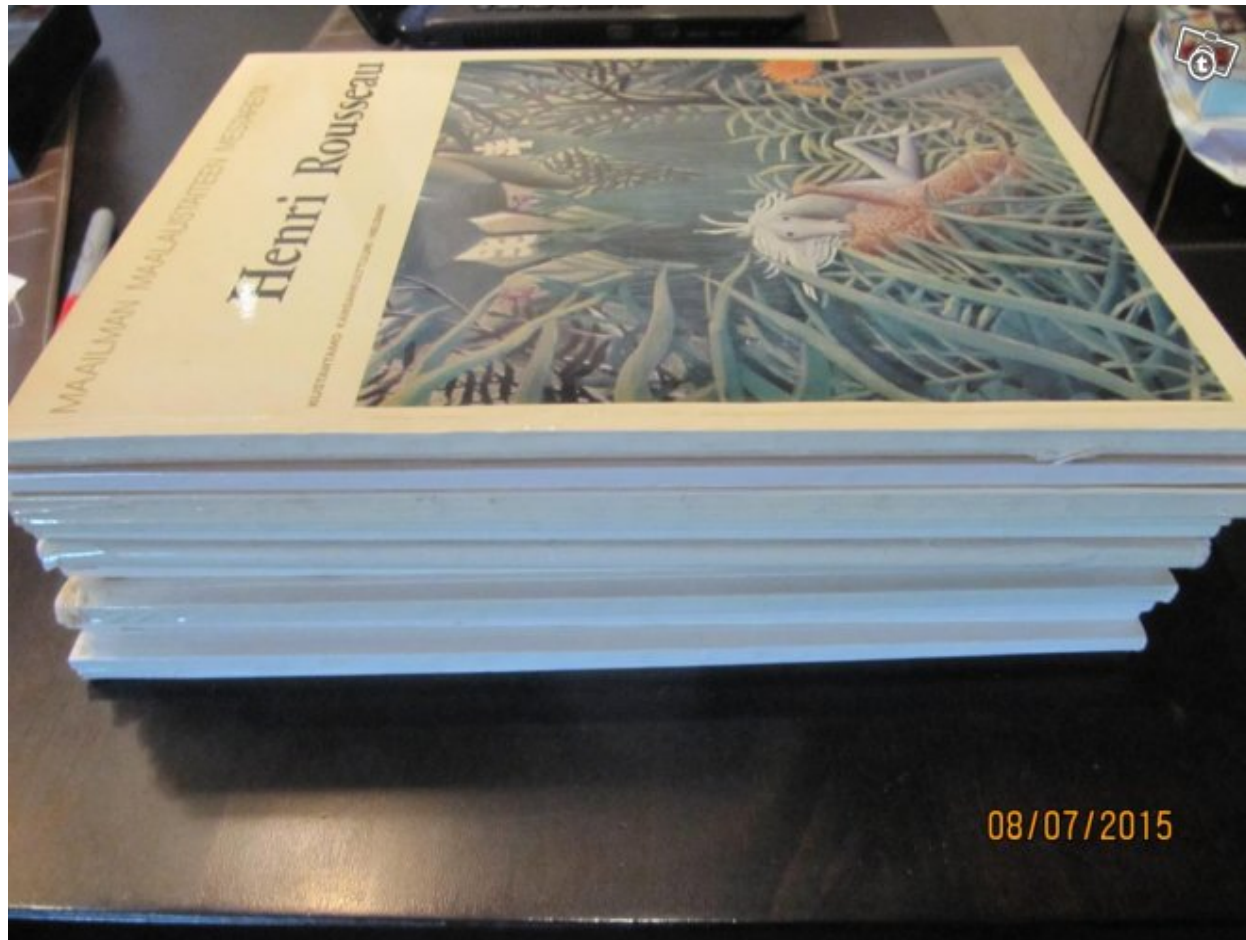
Ensimmäinen tapaustutkimus: *Kansankulttuuri*-kustantamon julkaisemat venäjä–suomi-käännökset

Taustaa

- ▶ *Kansankulttuuri* perustettiin 1944, sen omisti SN-seura yhdessä kansandemokraattisten järjestöjen kanssa (SKP jäsenjärjestö)
- tämä poliittinen viitekehys loi Neuvostoliitolle hyvät mahdollisuudet vaikuttaa julkaisutoimintaan
- *Kansankulttuuri* oli aktiivisin tietokirjallisuuden venäjä–Suomi-käännösten julkaisija
- *Kansankulttuuri* toimi vuoteen 1986
- *SN-kirjat* jatkoi toimintaa Neuvostoliiton hajoamiseen saakka

Mitä käännettiin?

- ▶ ***Kansankulttuuri* julkaisi 1970–1980-luvulla 124 venäjistä käännettyä teosta**
- **77 tietokirjallisuutta, 47 kaunokirjallisuutta**
- **suurin tietokirjallisten julkaisujen ryhmä (25 teosta): taidekirjat**
- **kirjasarja *Maailman maalaustaiteen mestareita* (19 kpl): mm. Claude Monet, Edgar Degas, Henri Matisse, Paul Gauguin, Paul Cézanne; Aleksandr Deineka, Kuzma Petrov-Vodkin (1970–1980-lukujen taite)**
- **julkaisut esittelivät ensisijaisesti läntistä maalaustaidetta, johon voi tutustua Eremitaasissa Leningradissa: eräänlaisia mainoksia neuvostokulttuurin korkeasta tasosta ja samalla tuovat esille, että maassa kunnioitetaan klassisen taiteen saavutuksia**
- **peritekstit: TÄSSÄ JULKAISUSSA ON NEUVOSTOLIITON MUSEOISSA OLEVIA CÉZANNEN TEOKSIA.**

Mitä käännettiin?

- ▶ filosofiateokset (marxismi-leninismi) (13 kpl)
- V.I. Lenin (1970): *Ideologinen työ*
- Friedrich Engels (1970): *Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi* → käännettiin venäjän kautta
- Mihail Ovsjannikov (1973): *Hegel* → Huom. periteksti (kannessa): ”Hegelin filosofia merkitsee klassisen saksalaisen filosofian huipentumaa ja samalle se on yksi marxilaisuuden keskeisistä teoreettisista lähteistä. Huolimatta Hegelin ajattelun valtavasta merkityksestä ei suomen kielellä ole tähän mennessä ollut saatavissa johdatusta hänen oppiinsa. Neuvostoliittolaisen tiedemiehen Mihail Ovsjannikovin teos poistaa vihdoinkin tämän puutteen.”

Mitä käännettiin?

- ▶ **Yhteiskuntatieteet ja politiikka: marxismi-leninismiä lähellä oleva kategoria**
 - *Neuvostoliiton ulkopolitiikka: leniniläisen ulkopolitiikan kehitys ja näköalat (Petrov, Belov & Karenin 1975)*
 - *”Vasemmisto” -radikalismi ja työväenliike kehittyneissä kapitalistisissa maissa (Borisov 1971).*

Mitä käännettiin?

- ▶ **Psykologia ja kasvatustiede**
 - **neuvostoliittolaisen psykologian klassikot: A.N. Leontjev (1977), P.J. Galperin (1979), A.R. Lurija (1979) ja A.V. Petrovski (1973)**
 - **Petrovskin teos *Yleinen psykologia kasvatustieteellisiä instituutteja varten* oli tenttikirja Suomen yliopistoissa 1970-luvulla**
 - **A.A. Leontjevin klassikon suomennos *Kieli ja ajattelu* (1979)**

Mitä käännettiin?

- ▶ **Pienempiä käännöskirjojen ryhmiä**

- **kirjallisuudentutkimus: suomalaisen kirjallisuuden historia (Eino Karhu)**

- ▶ **Yksittäisiä teoksia tietokirjallisuuden eri aloilta**

- *Lasten päivähoito Neuvostoliitossa (1975),*

- *Alkoholi ja murrosikäiset: varhaisnuorten raittiuskasvatus Neuvostoliitossa (Skortsova & Kopyt 1985)*

Käännetyin tietokirjallisuuden funktio

- ▶ ***Kansankulttuurin* julkaisema kirjallisuus tarjosi vaihtoehtoista informaatiota marxilaisittain suuntautuneille lukijoille (filosofia, yhteiskuntatieteet, psykologia, kasvatust, kirjallisuuden historia)**
- ▶ **Taidekirjojen tehtävä**
 - **loivat kuvaa Neuvostoliitosta valtiona, jolla on vahvat kulttuuriset siteet läntiseen taiteeseen**
 - **perinteiden ja uuden ideologian (neuvostososialismi) yhdistäminen (pehmeä valta?)**

Toinen tapaustutkimus: tulkkaus SN-seurassa

- ▶ **Ystävyyskaupunkitoiminta**
- ▶ **Tulkkaustoiminta on jäänyt huomiotta ystävyyskaupunkitutkimuksessa**
- ▶ **Pilottitutkimus: ystävyyskaupunkitulkkien haastattelut**
- **ystävyyskaupunkitoimintaan liittyvät tulkkaukset 1970–1980-luvulla**
- **alustava aineisto, jolla kartoitetaan tutkimuksen myöhäisempiä vaiheita**

Haastatelluille tehtiin kysymyksiä seuraavilta alueilta:

- ▶ 1) taustatiedot**
- ▶ 2) tyypilliset tulkkauksilanteet**
- ▶ 3) tulkin rooli**
- ▶ 4) ystävyysseuratoiminnan merkitys kaiken kaikkiaan**

Tulokset: haastateltavien taustatiedot

- ▶ **Tulkeilla oli filologin koulutus**
- **1970-luvulla ei vielä yliopistotasolla kääntäjänkoulutusta**
- **slaavilaisen filologian opinnot kielitaidon pohjana: auttoivat kulttuuritapahtumien tulkkauksissa**
- **koulutustaustasta johtuvia ongelmia: puutteita ammattikielten hallinnassa, suullisessa kielitaidossa, äidinkielen opinnot usein puuttuivat**
- **käytännön tulkkaukokemus oli hankittava ystävyysseuran tarjoamien toimeksiantojen aikana**

Tulokset: tyypilliset tulkkaustilanteet

- ▶ **Viralliset tapaamiset ystävyyskaupunkien hallinnon edustajien välillä**
 - illallis- ja maljapuheet → ystävyysjargon
- ▶ **Erilaiset kulttuuriyhteistyöhankkeet**
 - kirjallisuus- ja teatteritapahtumat
- ▶ **Taiteilijavierailut (erityisesti kansanmusiikki ja tanssi)**
- ▶ **Urheilujoukkueet**
- ▶ **Uusia, haasteellisia tulkkausympäristöjä**
 - isännät halusivat näyttää neuvostoliittolaisille vieraille kiinnostavia paikkoja (esim. tehtaita ja muita tuotantolaitoksia)
 - nämä tulkkauskokemukset hyödyksi tulevalla uralla → poikivat uusia tulkkaustehtäviä, hyödyksi opetustehtävissä (myös NL:n hajoamisen jälkeen)

Tulokset: tulkin rooli

- ▶ **Kommunikointi oli paljon tulkin taitojen varassa**
 - ryhmämatkoilla oli vähän vieraiden kielten taitoisia
- ▶ **Tulkin välittäjän rooli kulttuurien välisissä törmäyksissä**
 - **hankalat kysymykset: ”paljonko saatte palkkaa”, ”uskotteko Jumalaan”, ”mitä puoluetta äänestitte”, ”Onko tämä valtion kauppa”?**
 - **erilaiset tavat: suomalaisten luonnonläheisyys (esim. saunomisen ja illallisen yhdistäminen, itikoiden syötäväksi vieminen, oletus vaatetuksesta), lahjojen antaminen**

Tulokset: tulkin rooli

- ▶ **Tulkkeja kutsuttiin mukaan ystävyyskaupunkidelegaatioiden mukaan Neuvostoliittoon**
 - **heidät otettiin vastaan vanhoina hyvinä ystävinä ja valtuuskunnan jäseninä**
- ▶ **Tulkit hoitivat myös muita kuin tulkkaustehtäviä (vrt. tulkin ammattisäännöstö)**
 - **tulkit luottohenkilöinä: osaavat tulkattavan äidinkieltä ja tuntevat kulttuuria**
 - **tulkit hoitamassa isännän tehtäviä (esim. ostokset ilman tulkattavaa isäntää)**

Ystävyyseuratoiminnan merkitys kaiken kaikkiaan

- ▶ **Kulttuuridiplomatiaa ruohonjuuritasolla**
- **suomalaiset pääsivät tapaamaan neuvostoliittolaisia vieraita: tulkin avulla tämä oli mahdollista**
- **suomalaiset olivat puoluekannasta riippumatta kiinnostuneita tapaamaan neuvostokansalaisia**
- **vierailut rikastuttivat pienten paikkakuntien kulttuurielämää → kiinnostus vastaavasti matkustaa Neuvosliittoon**
- **mahdollisuus puhua venäjää (esim. SN-seuran opiskelijaosastot)**
- **toiminta loi ystävyyskaupunkisuhteita, jotka ovat jatkuneet myös Neuvostoliiton hajottua**

► Pehmeää valtaa?

**- tulkit eivät allekirjoita tätä tai pitävät
vain ilmiön nimityskysymyksenä (vrt.
brändäys, lobbaus)**

Mitä seuraavaksi?

- ▶ **Korpuspohjainen peritekstianalyysi (tietokirjallisuuden käännökset)**
- ▶ **Tietokirjallisuuden vastaanotto (kirja-arvostelut)**
- ▶ **Kääntäjät (tietokirjallisuus)**
- ▶ **Käännösten lukijat (esim. marxilaiset lukupiirit)**
- ▶ **Tulkkihaastattelujen jatkaminen**

Kiitos!